

Piotr Ostański

"Elenchus Biblicus Polonus 1945-1999" na ukończeniu

Collectanea Theologica 71/1, 125-134

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR OSTAŃSKI, POZNAŃ

ELENCHUS BIBLICUS POLONUS 1945-1999 NA UKOŃCZENIU

Ilekróć studenci teologii, piszący semestralną pracę kontrolną albo pracę magisterską prosili mnie o wskazanie literatury biblijnej, odczuwałem zawsze jakąś wewnętrzną bezradność. Podobne uczucie przeżywałem, gdy przychodzili inni ludzie zainteresowani konkretnym zagadnieniem związanym z Pismem Świętym. Próbowałem wtedy szybko wydobyć z pamięci jakiś tytuł albo opracowanie. Nieraz udawało się coś wskazać, ale zwykle zmuszony byłem powiedzieć: „Pewnie ktoś o tym pisał, ale nie pamiętam, kto”.

Gdy dojeżdżałem z wykładami do Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie, pewnego razu któryś z alumnów zapytał mnie o literaturę na temat: Biblia a polityka. Niewiele mogłem mu od razu pomóc. O swej bezradności wspomniałem rektorowi seminarium, ks. dr Zygmuntowi Wichrowskiemu, moralisście. Pocieszył mnie mówiąc: „Nie tylko bibliistyka nie ma aktualnej bibliografii z prawdziwego zdarzenia. Teologia moralna również”. Myślę, że to chyba podczas tamtej rozmowy zrodziła się we mnie myśl, aby ją opracować. Był rok 1997...

Dzisiaj tej bezradności już nie odczuwam. Kiedy ktoś przychodzi i prosi: „Biblia a polityka”, wpisuję w komputerze słowo „polityka”, włączam drukarkę i po paru sekundach wszystko jest gotowe. Prawdę mówiąc, prawie wszystko, bo do sfinalizowania bibliografii pozostało jeszcze trochę pracy.

Dlaczego bibliografia?

Zestawiana przeze mnie bibliografia ma spełnić dwa zadania:

Być swoistym „inwentarzem” działalności publikacyjnej całego polskiego środowiska biblistów w okresie od końca II wojny światowej do czasów współczesnych. Jak każdy uczony dba i kompletuje

własny wykaz publikacji, tak *Elenchus Biblicus Polonus 1945-1999* dokonuje to całościowo w stosunku do wszystkich autorów.

Pracę adresując do wszystkich, którzy pracują z Biblią, zarówno w sensie egzegetycznym i teologicznym, jak też duchowym i duszpasterskim, zarówno na poziomie badawczym, jak i popularyzującym naukowe dokonania.

Bibliografie biblijne dostępne dzisiaj

W dziedzinie rejestracji polskiej literatury biblijnej zrobiono dotychczas wiele. Są to zarówno bibliografie retrospektywne jak i bieżące, a także tematyczne.

Najstarsza powojenna polska bibliografia retrospektywna, obejmująca lata 1940-1956, ukazała się w hiszpańskim czasopiśmie „Salmantiensis” 4(1957), z. 3, s. 667-695. Opracowanie zredagował w języku łacińskim P. N o b e r, redaktor wychodzącego w Rzymie słynnego *Elenchus Bibliographicus Biblicus*.

Największą bibliografią retrospektywną polskiej biblistyki jest dzieło S. G r z y b k a, H. C z e r w i e n i a i B. P a n a s i u k a *Polska bibliografia biblijna za lata 1932-1965*. z. 1-2, Warszawa 1968. Obok niej mamy też mniej znaczącą publikację A. W o j c i a k *Biblia (Bibliografia – wybór)*, Leszno 1993, zawierającą selektywny wybór książek i artykułów biblijnych z lat 1940-1990.

Pomiędzy wyżej wymienionymi ukazała się *Polska bibliografia biblijna adnotowana za lata 1964-1968*, red. J. F r a n k o w s k i, Warszawa 1971, natomiast w latach 1969-1986 opublikowano osiem tomów *Polskiej bibliografii nauk kościelnych [za lata 1940-1979]*, red. J. B a r, A. S c h l e t z, R. S o b a Ń s k i [i in.], Warszawa, w których znajdował się dział *Nauki biblijne*.

Polską bibliografię biblijną bieżącą znaleźć można w każdym z 18 ostatnio wydanych tomów *Roczników Teologiczno-Kanonicznych* (obecnie *Roczniki Teologiczne*), od 1980 r. poczynając. Jest ona opracowywana przez R. R u b i n k i e w i c z a, a następnie B. S z i e r i G. K r a m a r k a. Od 1997 r. polską bibliografię biblijną bieżącą zamieszcza też czasopismo „Scriptura Sacra”, zaś od 1998 r. – „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego”.

Bibliografia biblijna tematyczna jest dość rozproszona i z reguły stanowi uzupełnienie prac monograficznych. Jako przykład większego samodzielnego opracowania tego typu bibliografii można po-

dać pracę J. Suche go *Polska literatura z zakresu etyki biblijnej za lata 1945-1984*, RTK, t. 33, 1986, z. 1, s. 135-156. Na bieżąco ukazuje się bibliografia qumranologii (zasługa Z. Kapery) i judaików polskich (zasługa K. Pilarczyka).

Bibliografie osobowe, rejestrujące publikacje poszczególnych autorów, można napotkać w opracowaniach o charakterze wspomnieniowym, w księgach pamiątkowych oraz w *Słowniku Teologów Polskich*, t. 1-8, Warszawa 1981-1995.

Zasięg chronologiczno-wydawniczo-formalny bibliografii

W *Elenchus Biblicus Polonus* rejestruję materiały odnoszące się do Pisma Świętego, które ukazały się w latach 1945-1999 i które mają formę wydawnictw samoistnych (druki zwarte), czasopism, druków niesamoistnych (publikacje zawarte w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych), a również map, kaset audio i wideo, płyt kompaktowych, programów komputerowych i zbiorów przeźroczy.

Zasięg autorski bibliografii

Tworzona przeze mnie bibliografia odnotowuje materiał według następujących zasad:

- prace polskich autorów opublikowane w Polsce;
- prace polskich autorów opublikowane za granicą;
- prace obcych autorów przetłumaczone na język polski;
- prace obcych autorów nie przetłumaczone na język polski, ale recenzowane przez polskich autorów.

Zakres tematyczny bibliografii

„Istnieje konieczność rozważania tego wszystkiego, co stanowiło ramy pobytu Chrystusa wśród nas: miejsca, czasu, zwyczajów, języka, praktyk religijnych, słowem, wszystkiego, czym posłużył się Jezus, aby objąć się światu”. Te słowa papieża Pawła VI z *Przemówienia w Nazarecie z dnia 5 stycznia 1964 r.* stały się dla mnie inspiracją, aby rejestrować znacznie szerszy materiał, niż robią to tradycyjne bibliografie biblijne. *Elenchus Biblicus Polonus* zbiera publikacje odnoszące się bezpośrednio do Biblii, ale jednocześnie robi krok w tył i zestawia materiały dotyczące zagadnień ogólnych z za-

kresu starożytności, a zwłaszcza starożytności na Bliskim Wschodzie. Zgromadzony w ten sposób materiał pozwala lepiej osadzić Biblię w kontekście jej powstania i może stanowić dobre tworzywo do badań porównawczych.

Jednocześnie zrobiłem też krok do przodu, rejestrując np. publikacje dotyczące oddziaływania Biblii na ludzi i różne dziedziny ludzkiej aktywności twórczej.

Zasady gromadzenia materiałów

Bibliografia koncentruje się zasadniczo na opracowaniach ściśle naukowych dotyczących Biblii. Świadomie pomijałem natomiast obfity materiał popularno-naukowy i popularny związany z Pismem Świętym. Niekiedy odstępowałem jednak od tej reguły ze względu na osobę autora lub ciekawe ujęcie zagadnienia.

Pominałem natomiast zupełnie hasła encyklopedyczne i słownikowe. Nie odnotowywałem też autorów wstępów i przekładów ksiąg w Bibliach Tysiąclecia i Poznańskiej. Wydawnictwa zbiorowe traktowałem jako całość, podając w uwagach szczegółowy opis ich zawartości, a jednocześnie rozpisywałem je umieszczając poszczególne artykuły w odpowiednich działach bibliografii.

Zasady pozyskiwania materiału

Około 80% materiału bibliograficznego pochodzi z autopsji. Oznacza to żmudną kwerendę setek czasopism i książek w wielu bibliotekach i zbiorach prywatnych.

Inne sposoby pozyskiwania materiału bibliograficznego odgrywały u mnie rolę drugorzędną i w większości przypadków służyły weryfikacji tego, co już zgromadziłem. Oto kilka przykładów działań uzupełniających.

– Skierowałem prośbę w formie listu do biblistów, których wymienienia wykaz *Bibliści polscy*, Lublin 1998. Napisałem w nim między innymi: „...część publikacji Księdza (Pani, Pana, Ojca, Księdza Biskupa) Profesora mam już w swoim zestawieniu, ale nie chciałbym niczego pominąć. Dlatego ośmielam się zwrócić z uprzejmą prośbą o udostępnienie mi wykazu swoich publikacji z zakresu biblistyki, również przekładów i recenzji książek dotyczących Biblii...” Na 206 wysłanych prośb swój dorobek (w formie listu lub poczty elektro-

nicznej) nadeszło 97 osób, w tym 8 biskupów. Każdemu z respondentów podziękowałem.

Do tych, którzy nie odpowiedzieli, zamierzam ponownie zwrócić się z moją prośbą.

– Skierowałem pismo do niektórych wydawnictw, specjalizujących się w wydawaniu publikacji biblijnych, m. in. do Towarzystwa Biblijnego w Polsce (dawniej Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne), ponieważ niemożliwością jest samodzielne utworzenie wykazu wszystkich, bardzo licznych wydań Pisma Świętego dokonanych przez to wydawnictwo. Niektóre wydawnictwa odpowiedziały życzliwie na moją prośbę, inne zaś przyznały, że nie prowadzą rejestru swoich publikacji.

– Do weryfikacji własnych zbiorów wykorzystywałem też istniejące bibliografie biblijne, które wymieniłem wyżej. Dużą pomocą okazała się *Polska bibliografia literacka* opracowywana przez Instytut Badań Literackich PAN w Poznaniu. Korzystałem z 45 tomów tej bibliografii (ostatni za rok 1988, wyd. 2000).

– Korzystałem też z elektronicznych baz danych, zwłaszcza z bazy opracowanej przez Federację Bibliotek Kościelnych – Fides (CD-ROM), a także baz Biblioteki Narodowej w Warszawie (dostępnych za pośrednictwem internetu) i baz innych bibliotek w Polsce.

– Wydania Biblii Tysiąclecia, w tym liczne „pirackie”, pomógł mi ustalić R. Pietkiewicz, przygotowujący dysertację doktorską o milejnym przekładzie Biblii.

Układ materiału w bibliografii

Sporządzana przeze mnie bibliografia ma charakter działowy. Po wielu analizach i przemyśleniach dokonałem podziału zbieranego przez siebie materiału bibliograficznego na trzynaście działów.

1. Pierwszy dział nosi tytuł *Bibliografie nauk biblijnych* i rejestruje wszystkie bibliografie retrospektywne, bieżące, tematyczne oraz osobowe (podmiotowe i przedmiotowe).

2. Drugi dział zawiera omówienia publikacji biblijnych (czasopism, grup książek), które nie mają charakteru recenzji.

3. Trzeci dział został zatytułowany *Pomoce encyklopedyczne* i odnotowuje wydawnictwa encyklopedyczne i słownikowe.

4. Czwarty dział nazwałem *Introdukcją biblijną*. Umieściłem w nim podręczniki do wstępu ogólnego do Pisma Świętego oraz literaturę szczegółową, dotyczącą objawienia, natchnienia, autorstwa, Tradycji, kanonu, hermeneutyki, genologii, teorii egzegezy, metod badawczych, krytyki tekstu, historyczności Biblii. W dziale tym znajdują się też publikacje poświęcone językoznawstwu biblijnemu oraz takie, które traktują Biblię wyłącznie w aspekcie literackim. Jest też materiał związany z metodologią teologii i metodologią pracy naukowej z uwzględnieniem bibliistyki, a w końcu prezentacje Biblii i publikacje, które uczą, jak czytać i studiować Pismo Święte.

5. Piąty dział nosi tytuł *Intertestamentalia* i rejestruje prace dotyczące literatury apokryficznej, qumranistyki i zagadnień judaizmu hellenistycznego.

6. Szósty dział to *Historia tekstu biblijnego*. Zawiera publikacje związane ze starożytnymi manuskryptami, odnotowuje edycje Biblii w językach oryginalnych, a także zagadnienia dotyczące Septuaginty, Wulgaty i innych przekładów starożytnych, przekłady polskie dawne i współczesne wraz z ich omówieniami, przekłady obcojęzyczne, konkordancje biblijne i synopsy, a w końcu zagadnienia związane z translacją biblijną.

7. Siódmy dział, zatytułowany *Stary Testament*, rejestruje prace ogólne związane z księgami ST, wstępy do ST, komentarze zbiorcze do Biblii oraz zagadnienia szczegółowe dotyczące poszczególnych ksiąg ST z podziałem na księgi historyczne, dydaktyczne i prorockie. Na końcu działu czytelnik znajdzie wykaz publikacji dotyczących judaistycznej i patrystycznej interpretacji ksiąg ST oraz teologie ST.

8. Ósmy dział jest poświęcony *Nowemu Testamentowi* i odnotowuje najpierw materiały ogólne z nim związane, następnie wstępy szczegółowe do NT oraz publikacje związane z Ewangelią synoptycznymi, Ewangelią Janową, Corpus Paulinum (z uwzględnieniem Listu do Hebrajczyków), Listami powszechnymi i Apokalipsą. W końcowej części zamieszczony jest spis publikacji związanych z interpretacją patrystyczną NT, więzią Nowego Testamentu ze Starym oraz teologie NT.

9. Dział dziewiąty rejestruje *Szczegółowe zagadnienia biblijne* (symboliczną „politykę”) i składa się z kilkuset sekcji. Czytelnik znajdzie tu między innymi publikacje dotyczące Boga i boskości,

Chrystusa (Jego osoby, życia wraz z Ewangelią dzieciństwa, nauczania i doktryny, męki z uwzględnieniem Ostatniej Wieczerzy, Ogrójca, procesu, śmierci, pogrzebu i grobu, Całunu Turyńskiego, chwały i innych zagadnień chrystologicznych), Ducha Świętego i pneumatologii biblijnej, mariologii, eklezjologii, soteriologii, eschatologii, apostołatu nowotestamentowego, sakramentologii biblijnej, liturgii, postaci biblijnych, grzechu, cudu, dekalogu, posłuszeństwa i wielu, wielu innych.

10. Dziesiąty dział, zatytułowany *Biblia w życiu Kościoła* gromadzi obok generalistów publikacje związane z nauczaniem Magisterium o Biblii (Tridentinum, Vaticanum II i inne), z Pismem Świętym w duszpasterstwie (z uwzględnieniem liturgii, kaznodziejstwa i katechezy), z formacją biblijną człowieka (tu włączyłem rozważania biblijne) i duszpasterstwem biblijnym. Tutaj znajduje się spis modnych dzisiaj „przewodników” do czytania Biblii, a także zapisy wrażeń i wspomnień z pielgrzymek i nawiedzeń miejsc biblijnych (również Pawła VI), a w końcu materiał dotyczący Biblii w wyznaniach niekatolickich (włącznie z bibliografią związaną ze Świadcami Jehowy).

11. Jedenasty dział nosi tytuł *Nauki pomocnicze* i zbiera literaturę związaną z podglebiem Pisma Świętego: z archeologią biblijną, z filologią biblijną (z uwzględnieniem języka hebrajskiego, greckiego, łacińskiego i innych), z geografią biblijną (generalia, atlasy i mapy, miejsca, przewodniki), z historią Ziemi Świętej i Starożytnego Wschodu (od czasów biblijnych do współczesności), a także z takimi zagadnieniami Starożytnego Wschodu jak religie, poglądy, kultura materialna i literatura pozabiblijna.

12. Dwunasty rozdział to *Dzieje biblistyki*. Rejestruje materiał dotyczący biblistyki patrystycznej i średniowiecznej, związanej z Reformacją, Oświeceniem i racjonalizmem. W sekcji odnoszącej się do współczesnej biblistyki zagranicznej zebrałem materiał o uczonych i księgach pamiątkowych, o kongresach, sympozjach i uczelniach, a także o innych przejawach działalności biblijnej. Analogicznie potraktowałem współczesną biblistykę polską (uczni, księgi pamiątkowe, zjazdy, sympozja i uczelnie z uwzględnieniem kronik działalności i innej działalności biblijnej).

13. Ostatni dział, nazwany *Inspiracje biblijne*, odnotowuje materiał dotyczący oddziaływania Pisma Świętego na życie ludzi, a także na różne gałęzie ludzkiej twórczości: na malarstwo, rzeźbę, muzy-

kę, literaturę i film. Tu umieściłem też twórczość literacką dla dzieci, czerpiącą inspiracje z Biblii.

Opis bibliograficzny

Stosuję opis bibliograficzny, który odpowiada obowiązującym normom. Pomijam jednak niektóre, moim zdaniem zbędne w tej bibliografii elementy, takie jak autor ilustracji, liczba stron nieliczbowanych czy format druku zwartego. Opisy publikacji w alfabetycznych niełacińskich podaję w transliteracji według obowiązujących norm: PN-72/N-01203 dla alfabetu greckiego, PN-74/N-01211 dla alfabetu hebrajskiego, PN-83/N-01201 dla alfabetów cyrylickich. Od zasady tej odstępuję, kiedy bibliografia rejestruje materiał przejęty ze źródeł stosujących inne zasady transliteracji. Ta niejednolitość nie stanowi jednak zasadniczej przeszkody w korzystaniu z bibliografii.

Wszystkie skróty zastosowane w opisach są zgodne z normą PN-85/N-01158. Skróty czasopism przejąłem z *Encyklopedii katolickiej, Wykaz skrótów*, Lublin 1993 lub utworzyłem samodzielnie na ich wzór. Spis skrótów czasopism umieszczę na początku bibliografii.

Tytuły dwu- lub wielojęzyczne łączę znakiem równości, np. *Odkrycia w Ugarit a Stary Testament = Discoveries at Ugarit and the Old Testament*.

W nawiasie kwadratowym [ ] umieszczam treść spoza tytułatury, np. rozwiązania pseudonimów lub kryptonimów autorów (zawsze na pierwszym miejscu opisu bibliograficznego). W strefie uwag opisu bibliograficznego dołączam pomniejszoną czcionką recenzje i polemiki odnoszące się do publikacji, opis zawartości dzieł zbiorowych i inne niezbędne informacje.

Każdemu opisowi bibliograficznemu nadaję kolejny numer, co ułatwi znalezienie poszukiwanej informacji. Stosuję też zasadę jednokrotnej rejestracji każdego materiału. W przypadku materiałów „międzydziałowych” w jednym z działów umieszczam pełny opis bibliograficzny, natomiast w pozostałych – jedynie odsyłacz. W celu większej czytelności stosuję czcionką majuskułową w pierwszym słowie kolejnych opisów bibliograficznych.

Opisy bibliograficzne są szeregowane w ramach swoich sekcji i podsekcji w porządku alfabetycznym; natomiast w przypadku poszczególnych ksiąg biblijnych (dział siódmy i ósmy) najpierw

umieszczam materiał dotyczący całej książki (w porządku alfabetycznym), a następnie opracowania odnoszące się do kolejnych rozdziałów i wersetów.

W przypadku materiału odnoszącego się do uczonych (dział dwunasty) stosuję porządek alfabetyczny nazwisk, a w jego ramach – porządek alfabetyczny poszczególnych opisów bibliograficznych.

Sposób posługiwania się bibliografią

Bibliografię można będzie przeszukiwać albo według działów i sekcji, albo korzystając z indeksów. Planuję dziesięć indeksów w wersji książkowej: autorski, tematyczny, uwzględniający referencje biblijne, słowo hebrajskie w tytule, słowo greckie w tytule, osobę biblijną, indeks osobowy, rodzaj publikacji, tytuł czasopisma i rok ukazania się publikacji.

W wersji elektronicznej znajdą się jeszcze indeksy: numeru opisu bibliograficznego, słowa zachodzącego w całym opisie i działu (sekcji). W przypadku bazy elektronicznej kwerendę ułatwi ustawianie warunków przeszukiwania.

* * *

Bibliografie są z reguły dziełem zespołowym i powstają w wyspecjalizowanych pracowniach bibliograficznych. *Elenchus Biblicus Polonus 1945-1999* stanowi odstępstwo od tej reguły, gdyż jest opracowywany jednoosobowo. Próbowałem włączyć w prace nad bibliografią studentów teologii, ale z powodu małej fachowości zestawianego przez nich materiału zrezygnowałem z ich pomocy.

Wsparciem w pracy są dla mnie dwie osoby: jedna, która dokonuje wstępnej kwerendy publikacji, i druga, która przenosi materiał z papieru na komputer. Już teraz składam im wyrazy szczerego uznania i podziękowania.

Przez trzy lata wykonałem 16921 opisów bibliograficznych. Materiał pochodzi z 720 tytułów czasopism i ponad 4000 druków zwartych (książek). Aby zapanować nad tak rozległą dokumentacją, prowadzę szczegółowy wykaz materiałów skwerendowanych i ociekających jeszcze na kwerendę.

Aktualnie bibliografia ma postać fiszek oraz elektronicznej bazy danych, zajmującej około 47 MB na twardym dysku komputera.

Mam nadzieję, że pomimo wielu trudności bibliografia już nie-
długo przybierze swój ostateczny kształt, książkowy oraz elektro-
niczny (CD-ROM) i dotrze do odbiorców.

ks. Piotr OSTAŃSKI

Bibliografia

M. Lenartowicz, *Przepisy katalogowania książek*, cz. I, *Opis bibliograficzny*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Warszawa 1983, s. 115.

H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska, H. Sawoniak (red.), *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1963, s. 402.

PN/N-01155. *Przypisy bibliograficzne. Ulotka informacyjna*.

Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości, PN-72/N-01203, *Transliteracja alfabetu greckiego*, Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”, Warszawa [b. r.], s. 4.

Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości, PN-74/N-01211, *Transliteracja alfabetu hebrajskiego*, Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”, Warszawa 1981, s. 10.

Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości, PN-82/N-01152/01, *Opis bibliograficzny książki*, Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”, Warszawa 1993, s. 63.

Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości, PN-83/N-01201, *Transliteracja alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński*, Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”, Warszawa [b. r.], s. 12.

Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości, PN-85/N-01158, *Skróty wyrazów i wyrażeń w opisie bibliograficznym*, Wydawnictwa Normalizacyjne „Alfa”, Warszawa 1993, s. 428.